

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
Кафедра логопедії та спеціальних методик

Дипломна робота

магістра

з теми: **“Особливості діагностики мовлення і артикуляційної
моторики у дітей з дизартрією”**

Виконала студентка 2 курсу
спеціальності: 016 Спеціальна освіта.

Логопедія. Спеціальна психологія

Желявська Галина Юріївна

Керівник:

Гаврилов О.В. кандидат психологічних наук,

доцент

Рецензент:

Вержиховська О.М. кандидат педагогічних наук,
доцент, завідувач кафедри психолого-медико-педагогічних

основ корекційної роботи

м. Кам'янець-Подільський – 2018 року

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. КЛІНІЧНА ТА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДІТЕЙ З ДИЗАРТРІЯМИ	6
1.1. Поняття дизартрії та причини її виникнення у дітей	6
1.2. Характеристика розвитку моторики у дітей з дизартріями.....	12
1.3. Особливості розвитку мовлення у дітей з дизартріями.....	25
РОЗДІЛ II. РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ І АРТИКУЛЯЦІЙНОЇ МОТОРИКИ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВЗ ДИЗАРТРІЯМИ	
2.1. Обґрунтування методики діагностики порушень мовлення і моторики у дошкільнят з дизартріями.....	39
2.2. Характеристика порушень мовлення і артикуляційної моторики у дітей з дизартріями.....	55
ВИСНОВКИ	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	63

ВСТУП

Актуальність дослідження. Дизартрія як мовленнєве порушення все частіше зустрічається у дітей на сучасному етапі розвитку суспільства. Цих дітей багато і в закладах дошкільної, і в закладах шкільної освіти. Це пов'язано з умовами сучасної екології а також з багатьма проблемами, з якими зустрічається сучасна жінка. Емансипація на даний момент має як свої позитивні, так і негативні сторони. Жінка, яка важко працює, практично більше підлягає різноманітним шкідливим впливам, що послаблюють як її родову активність, так і стан здоров'я. І хоч медицина в свою чергу працює над охороною праці та здоров'я молодих жінок, але уникнути виникнення таких проблем поки що не вдається. Тому з року в рік кількість дітей з різними порушеннями розвитку, в тому числі з таким відхиленнями, як дизартрія, зростає.

При аналізі структури мовленнєвих порушень важливо звертати увагу не лише на мовленнєві симптоми, але й враховувати причини, що обумовлюють їх: виділяти провідне порушення, комплекс вторинних симптомів, враховувати взаємозв'язки між окремими симптомами різного рівня, а також механізми, що лежать в основі виникнення та протікання порушень.

Як показали дослідження багатьох науковців: Н. Гаврилової, Н. Григоренко, Є. Мастюкової, Ю. Рибцун, В. Тарасун, В. Тищенко, Г. Чиркіної, Л. Чистович та ін., правильно сформовані органи артикуляції є запорукою правильного формування вимовного боку мовлення і, зокрема, чіткості правильності звуковимови у дітей. У контексті поняття дизартрії проблема впливу порушень артикуляційної моторики на формування вимовного боку мовлення теж розглядалася багатьма науковцями: Є. Архіповою, Є. Винарською, Н. Гавриловою, С. Коноплястою, Є. Мастюковою, О. Приходько та іншими. Але багато питань залишаються відкритими і на даний момент.

Важливими проблемами сучасного вивчення дизартрії є:

- застосування нейролінгвістичного підходу, щодо подолання різних форм дизартрії з урахуванням локалізації ураження мозку;
- розробка прийомів ранньої неврологічної та логопедичної діагностики мінімальних проявів дизартрії у дітей;
- удосконалення методів логопедичної роботи у домовленнєвий період та в перші роки життя дитини, що мають пренатальне ураження мозку (логопедична робота з пропедевтики порушень мовлення у дітей з групи ризику);
- удосконалення методів логопедичної роботи з урахуванням форми дизартрії;
- розширення аспекту психолінгвістичного вивчення дизартрії з опорою на положення про процес породження мовлення, порушення реалізації моторних програм, що забезпечують точність, правильність виконання рухів артикуляційним апаратом, а отже забезпечують зовнішнє оформлення зв'язного висловлювання.

В цілому всебічність вивчення артикуляційно-фонетичних, просодичних розладів, семантичними порушень при різних формах дизартрії зможе забезпечити ефективність логопедичного впливу.

Об'єктом дослідження виступає процес моторного і мовленнєвого розвитку у дітей з дизартрією.

Предметом дослідження є вивчення особливостей розвитку у дітей дизартриків дошкільного віку мовлення і артикуляційної моторики.

1. **Мета дослідження:** вивчити особливості розвитку мовлення і моторики у дизартриків дошкільного віку та зробити класифікацію цих порушень у залежності від особливостей недорозвитку у них вимовної сторони мовлення і порушень рухливості органів артикуляції.

Завдання дослідження:

2. На основі аналізу літератури визначити та охарактеризувати особливості будови та функціонування органів артикуляції у різних категорій дітей.
3. Дослідити особливості будови та функціонування органів артикуляції у дітей з дизартрією.
4. Вивчити особливості мовлення у дітей з дизартрією.
5. Класифікувати дизартриків у залежності від особливостей недорозвитку у них вимовної сторони мовлення і порушень рухливості органів артикуляції.

У процесі дослідження ми використовували такі **методи**: аналіз загальної та спеціальної психолого-педагогічної літератури, констатуючий експеримент, кількісний і якісний аналіз результатів дослідження.

Теоретичне значення дослідження. Поглибити уявлення про поняття “дизартрії”, особливості розвитку моторики і мовлення у цих дітей. Визначити і систематизувати методи дослідження порушень мовлення і моторики у дітей з дизартріями.

Практичне значення дослідження. Запропоновані методики можуть використовувати логопеди закладів дошкільної та шкільної освіти з метою обстеження мовлення і моторики у дітей з порушеннями мовлення. Знання симптомів, що характеризують різні форми дизартрії у дітей дозволить логопедам поглибити уявлення про це порушення мовлення.

Дослідження носило лабораторний характер і проводилося на **базі** закладів дошкільної освіти № 8 і № 21 м. Кам’янця-Подільського. У дослідженні приймало участь 20 дітей з дизартрією.

Дипломна робота **складається** зі вступу, 2-х розділів, висновків, списку використаної літератури, який включає 44 джерел.

ВИСНОВКИ

Отже, виходячи з вище зазначеного можна зробити висновок, що структура порушення при дизартрії включає порушення звуковимовної сторони та просодичної сторони мовлення, обумовлена органічними ураженнями мовнорухових механізмів центральної нервової системи. Порушення звуковимови при дизартрії залежить від тяжкості та характеру ураження.

Основними клінічними ознаками дизартрії є:

- порушення м'язового тону у мовленнєвій мускулатурі;
- обмежена можливість довільних артикуляційних рухів із-за паралічів та парезів м'язів артикуляційного апарату;
- порушення голосоутворення та дихання.

Дизартрія нерідко поєднується з недорозвитком інших компонентів мовленнєвої системи (фонематичного слуху, лексико-граматичної сторони мовлення). В залежності від виразності цих проявів для логопедичної практики важливо виділити декілька груп дітей з дизартрією:

- з фонетичними порушеннями;
- з фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення;
- загальним недорозвитком мовлення (вказується рівень мовленнєвого розвитку).

При чисто фонетичних порушеннях основним завданням є корекція звуковимови.

При поєднанні дизартрії з мовленнєвим недорозвитком здійснюється комплексна система логопедичного впливу, яка включає фонематичну роботу, розвиток фонематичного слуху, роботу над словником, граматичною будовою, а також спеціальні заходи, які спрямовані на попередження або корекцію порушення письма.

У результаті аналізу зібраних нами матеріалів дослідження було визначено, що порушення мовлення у дошкільників мало органічну

основу. Однак, ці органічні порушення носили часто стертий характер, виявляючись нерідко лише у потоці мовлення. Такі розлади у практиці логопедичної роботи діагностуються, як дислалія. Однак на основі аналізу виявлення описаних симптомів, що вказували на наявність у дітей порушень мовлення та динаміки їх усунення, ми вважаємо, що дані розлади звуковимови було б доцільніше віднести до розладів органічного ряду, розглядаючи їх як стерті форми дизартрії.

Клінічні прояви виявлених нами у дошкільників порушень вкладаються у рамки існуючих класифікацій дизартрії. Так, порушення звуковимови, які були викликані вибірковою неповноцінністю деяких моторних функцій мовнорухового апарату в *першій групі дітей*, а також загальною незначною слабкістю та в'ялістю артикуляційної моторики у *другій групі*, ми вважаємо можливим віднести до стертої форми псевдобульбарної дизартрії. Клінічні особливості порушення звуковимови, які пов'язані з труднощами у процесі виконання диференційованих рухових актів, що спостерігалися у *третьої групі дітей*, дали підстави віднести їх до кіркової дизартрії.

В цілому наші висновки не претендують на остаточність і ми збираємось працювати і надалі в напрямку досліджень відхилень у мовленні дітей та створенні на їх основі корекційних технік для покращення ефективності логопедичної роботи.

Список використаних джерел

1. Архипова О.С. Логопедическая работа по восстановлению голоса у детей. – М.: Просвещение, 1973. – 150 с.
2. Асратян Э.А. Очерки по высшей нервной деятельности.- Ереван: Изд-во АН Армянской ССР, 1977. – 258 с.
3. Ашукин Н.С., Ашукина М.Г. Развитие речи в норме. – М.: просвещение, 1987. – 124 с.
4. Белова О.Б. Пропедевтика мовленнєвих порушень: навчально-методичний посібник. – Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2017. – 140 с.
5. Берник Т.Л. Навчання дітей з важкими розладами мовлення у спеціальній загальноосвітній школі-інтернаті // Дефектологія. – 2007. – № 1. – С. 47-52.
6. Блінова Г. Й. Альбом для обстеження мовлення у дитини: Навчально-методичний посібник: В 2 ч. – К.: Благовіст, 2001. – 215 с.
7. Богущ А.М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років. Монографія. 2-е видання. – К.: Слово, 2010. – 374 с.
8. Выготский Л.С. Проблемы дефектологии. – М.: Просвещение, 1995. – 527 с.
9. Винарская Е.Н. Раннее речевое развитие ребенка и проблемы дефектологии. – М. : Просвещение, 1987. – 124 с.
10. Гаврилова Н.С. Порушення фонетичного боку мовлення у дітей: Монографія. – Кам'янець-Подільський: Друк-Сервіс, 2011. – 200 с.
11. Гаврилова Н.С. Методика корекції порушень артикуляційної моторики кінестетичного типу // Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки) збірник наукових праць: вип. 10. / за ред. В.М. Синьова, О.В. Гаврилова. – Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2017. – С. 43-55.

12. Гаврилова Н.С. Типы нарушений артикуляционной моторики та особливості їх корекції // Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки) збірник наукових праць: вип. 8. / за ред. В.М. Синьова, О.В. Гаврилова. – Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2016. – С. 54-64.

13. Гуровец Г.В., Маевская С.И. К генезису фонетико-фонематических расстройств: Обучение и воспитание детей с нарушением речи. – М.: МГУ, 1982. 234 с.

14. Данилова Н.Н., Крылова А.Л. Физиология высшей нервной деятельности.- М.: Учебная литература, 1977. – 254 с.

15. Данілявічуте Е. Методика подолання фонемографічних відхилень у молодших школярів з ДЦП // Теорія і практика сучасної логопедії: Збірник наукових праць: Вип.1. – К.: Актуальна освіта, 2004. – С. 99-134.

16. Довідник учителя-логопеда / Авт.-упор. С.М. Лупінович. – Тернопіль: Мандрівець, 2008. – 112 с.

17. Дубровинская Н.В., Фарбер Д.А., Безруких Н.М. Психофизиология ребёнка: Психофизиологические основы детской валеологии. – М.: Владос, 2000. – 316 с.

18. Ефименкова Л.Н. Формирование речи у дошкольников. – М.: Педагогика, 1985. – 214 с.

19. Жукова Н. С., Мастюкова Е.М., Филчева Т.Б.. Преодоление общего недоразвития речи. – М.: Просвещение, 1990. – 234 с.

20. Заззо Р. Психологическое развитие ребёнка и влияние среды / Вопросы психологии. – 1967. – №2. – С. 38-46.

21. Запорожец А.В. Избранные психологические труды: В 2-х т. – М.: Педагогика, 1986. – Т. 1. – 564 с.

22. Зернова Л.П. Обучение рассказыванию с элементами творчества детей с общим недоразвитием речи // Актуальные проблемы специальной педагогики и специальной психологии. – М. : МГУ, 1999. – 256 с.

23.Каше Г. А. Подготовка к школе детей с недостатками речи: Пособие для логопеда. – М.: Просвещение, 1985. – 207 с.

24.Конопляста С.Ю. Ринолалія від А до Я: монографія. – К.: Книга-плюс, 2016. – 312 с.

25. Конопляста С.Ю., Сак Т.В. Логопсихологія: навчальний посібник. – К.: Знання, 2010. – 293 с.

26. Корицкая Е.Г., Шимкович Т.А. Формирование развёрнутой описательно-повествовательной речи у детей с третьим уровнем общего недоразвития речи: Нарушение речи дошкольников. – М.: педагогика, 1999. – 234 с.

27.Корекція заїкання у молодших школярів: навчально-методичний посібник / А.Й. Белая, Л.Ю. Коблик, О.Б. Мартинюк; за ред. Н. С. Гаврилової. – Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друк-Сервіс», 2014. – 76 с.

28. Кривояз И.С. Психолого-педагогическое изучение детей младшего дошкольного возраста общим недоразвитием речи и некоторые аспекты коррекционной работы с ними // Дефектология. – 1995. – №6. – С. 24-30.

29. Леонтьев А.Н. Проблемы развития психики. – М. : МГУ, 1981. – 356 с.

30.Логопедія: підручник / за ред. М.К. Шеремет. – Вид. 4-е, пер. та доповн. – К.: Слово, 2017. – 856 с.

31.Логопедична допомога дітям з фонетико-фонематичними вадами мови: Методичні рекомендації / Укл. М. В. Артюх. – К.: ІЗМН, 1996. – Ч. I, II.

32. Лопатинська Н.А. Системно-динамічна організація онтогенезу мовленнєвого розвитку // Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки) збірник наукових праць: вип. 9, у 2 т. / за ред. В.М. Синьова, О.В. Гаврилова. – Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2017. – Т. 1. – С. 131-145.

33.Лурия А.Р. Основы нейропсихологии. – М.: Медицина, 1973. – 374 с.

34.Малярчук А. Я. Дидактичний матеріал для виправлення мовних недоліків: Навч. Посібник. – К.: Райдуга, 1995. – 408 с.

35.Мартиненко І.В. Особливості комунікативної діяльності дітей старшого дошкільного віку з системними порушеннями мовлення: монографія / І.В. Мартиненко. – К.: ДІА, 2016. – 308 с.

36.Миронова С.А. Развитие речи дошкольником на логопедических занятиях. – М.: Просвещение, 1991. – 246 с.

37.Нарушение речевого развития у детей и пути их коррекции / Сост. Е. Ф. Собонович. – К.: ІСДО, 1995. – 204 с.

38.Основи корекційної педагогіки : навчально-методичний посібник / С.П. Миронова, О.В. Гаврилов, М. П. Матвеева; за заг. Ред. С.П. Миронової. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2017. – 264 с.

39.Рібцун Ю.В. Мовленнєві намистинки для маленької дитинки: навчально-методичний посібник / Ю.В. Рібцун. – К.: Літера ЛТД, 2010. – 160 с.

40.Рібцун Ю.В. Гра як засіб мовленнєвого розвитку молодших дошкільників з ЗНМ // Теорія і практика сучасної логопедії: Збірник наукових праць: Вип.1. – К.: Актуальна освіта, 2004. – С. 150-166.

41.Рібцун Ю.В. Професійний довідник вчителя-логопеда дошкільного навчального закладу. – 2-е видання. – Харків: Основа, 2013. – 238 с.

42. Рубинштейн Л.С. Основы общей психологии: В 2 т. – М. : Педагогика, 1989. – 564 с.

43. Рузина М.С. Страна пальчиковых игр. – СПб.: Питер, 2017. – 178 с.

44.Савченко М.А. Методика виправлення вад вимови фонем у дітей. – К.: Освіта, 1992. – 176 с.

45. Савченко-Гнатюк О. Чіткомовник. Букварик-дошколярник: навчально-методичний посібник для покращення мовлення дітей

дошкільного віку / Ольга Савченко-Гнатюк. – Чернівці: Друк-Арт, 2017. – 72 с.

46. Соботович Є.Ф. Концепції стандарту спеціальної освіти дітей дошкільного віку з порушеннями мовленнєвого розвитку // Дефектологія. – 2002. – №4. – С.3-8.

47. Соботович Є.Ф. Психолінгвістична періодизація мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку // Теорія і практика сучасної логопедії: Збірник наукових праць: Вип.1. – К.: Актуальна освіта, 2004. – С. 7-35.

48. Соботович Е.Ф. Порушення мовного розвитку в дітей та шляхи їх корекції: Навчально-методичний посібник. – К.: ІСДО, 1995. 256 с.

49. Спеціальна педагогіка: понятійно-термінологічний словник / за ред. В.І. Бондаря. – Луганськ: Альма-матер, 2003. – 436 с.

50. Тарасун В.В. Аутологія: монографія. – К.: МП Леся, 2014. – 580 с.

51. Тарасун В.В. Логодидактика. – К.: Вид-во Нац. педун-ту, 2004. – 348 с.

52. Тарасун В.В. Психолого-педагогічна допомога дітям переддошкільного віку з особливостями розвитку. Монографія. – К.: Видавництво НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2012. – 392 с.

53. Тарасун В.В. Морфофункціональна готовність до шкільного навчання дітей з особливостями розвитку. Монографія. – К.: Видавництво НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2008. – 299 с.

54. Тихеева Е.И. Развитие речи детей. – М.: Просвещение, 1981. – 246 с.

55. Тищенко В.В. Особливості засвоєння мови дошкільниками з нормальним та порушеним розумовим розвитком // Теорія і практика сучасної логопедії: Збірник наукових праць: Вип.1. – К.: Актуальна освіта, 2004. – С. 43-61.

56. Ткач О.М. Структуризація і трансформація семантичних полів слів в онтогенезі // Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)

збірник наукових праць: вип. 9, у 2 т. / за ред. В.М. Синьова, О.В. Гаврилова.
– Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2017. – Т. 1. – С. 269-279.

57. Трофименко Л.І. Шляхи подолання загального недорозвитку мовлення у дітей дошкільного віку : монографія / Л.І. Трофименко. – Кіровоград : Імпекс-ЛТД, 2014. – 104 с.

58. Тумакова Г.А. Ознакомление учащихся со звучащим словом. – М.: Педагогика, 1981. – 216 с.

59. Филичева Т. Б., Чиркина Г.В. Подготовка к школе детей с общим недоразвитием речи в условиях специального детского сада. – М.: Просвещение, 1993. – 241 с.

60. Филичева Т. Б., Чиркина Г.В. Программа обучения и воспитания детей с ОНР. – М.: Педагогика, 1993. – 222 с.

61. Хватцев М.Е. Предупреждение и устранение недостатков речи: Пособие для логопедов. – СПб: КАРО, Дельта+, 2004. – 272 с.

62. Хрестоматия по логопедии (извлечение и тексты) : Учебное пособие для студентов высших и средних специальных педагогических учебных заведений : В 2 тт. Т. I / под ред. Л.С. Волковой, В.И. Селивестрова. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1997. – 560 с.

63. Цветкова Л.С. Мозг и интеллект. – М.: Просвещение, 1995. – 256 с.

64. Чередніченко Н.В. Початковий курс навчання української мови молодших школярів зтяжкими порушеннями мовлення (ТПМ). Навчально-методичний посібник (курс лекцій). – К.: Слово, 2012. – 208 с.

65. Чередніченко Н.В., Горбачова Д.М. Формування фонетико-графічної грамотності у молодших школярів з порушенням мовленнєвого розвитку в умовах корекційного навчання: Навчально-методичний посібник. – К.: ДІА, 2016. – 212 с.

66. Шеремет М.К., Ревуцька О.В. Логопедія (корекційна робота при дислалії): Навчальний посібник. – К.: Знання, 2009. – 244 с.

67. Шереметьєва Е.В., Трофімова Н.Е. “Педагогічний діагноз” мовного розвитку в ранньому віці // Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки) збірник наукових праць: вип. 9, у 2 т. / за ред. В.М. Синьова, О.В. Гаврилова. – Кам’янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2017. – Т. 1. – С. 269-307.